

Anna Woźniak

Katedra Doradztwa Rolniczego SGGW

Wybrane problemy kształcenia i doskonalenia kadry dla doradztwa rolniczego w wybranych krajach

W okresie dziesiątek lat istnienia i działania rolniczych służb doradczych w ich celach, zadaniach i strukturach następowało wiele zmian, jednak zawsze najważniejszymi ogniwami procesu upowszechniania wiedzy i postępu byli: pracownik służby doradczej (doradca) i jego partner – klient (rolnik). Próbując określić wspólną dla wielu krajów rolę doradcy rolniczego można by stwierdzić, że spełnia on jednocześnie kilka ważnych funkcji:

- jest fachowcem pomagającym rozwiązać trudne problemy i podjąć ważne decyzje;
- jest osobą, która informuje o nowościach i uczy jak je wprowadzać do danego gospodarstwa;
- jest organizatorem zarówno produkcji rolnej, jak i różnego rodzaju kursów i szkoleń dla rolników;
- jest inicjatorem nowych rozwiązań i pomysłów;
- jest popularyzatorem wiedzy – nie tylko rolniczej;
- jest wreszcie działaczem w lokalnej społeczności wiejskiej, autorytetem i partnerem dla rolników.

Aby doradca mógł podołać tym wszystkim obowiązkom i zadaniom, musi nie tylko posiadać rzetelną wiedzę i duże doświadczenie, ale także wciąż na nowo doskonalić swoje kwalifikacje.

Wdrażanie zasad gospodarki rynkowej do polskiego rolnictwa, jego modernizacja oraz adaptacja do wymogów układu stowarzyszeniowego z Unią Europejską stawia wiele nowych wymagań przed doradztwem rolniczym. Aby mogła się dokonać integracja rolnictwa, konieczne jest bowiem skuteczne doradztwo, mające na celu przede wszystkim zmianę zachowań i postaw rolników – producentów i przetwórców. Proces ten wymaga wysokich umiejętności ze strony doradcy, który obok fachowej wiedzy rolniczej (technologicznej) musi również mieć dostateczną wiedzę z zakresu funkcjonowania rynku rolnego, marketingu produktów rolnych, spółdzielczości, przedsiębiorczości, zarządzania, finansowania, bankowości i prawa, a także umiejętności metodyczne w zakresie komunikowania się z rolnikami i mieszkań-

cami wsi, motywowania do działań innowacyjnych oraz korzystania z informacji rynkowej.

Rozwijający się w Polsce system doradztwa oraz proces transformacji rynkowej i restrukturyzacja wsi spowodowały również rozszerzenie zakresu zadań i świadczonych usług. Do doradztwa rolniczego wprowadzone zostały m.in. takie zagadnienia, jak: dodatkowe oraz alternatywne źródła dochodów i związany z tym rozwój drobnej przedsiębiorczości, wspieranie różnych form organizacji branżowych i stowarzyszeń, rozwój organizacji młodzieżowych, poprawa warunków socjalnych i zapobieganie bezrobociu, ochrona środowiska naturalnego i produkcja zdrowej żywności, rozwój obszarów wiejskich i infrastruktury na wsi.

Tak szeroko zakrojone cele i zadania mogą być zrealizowane tylko przy udziale kompetentnej i dobrze przygotowanej kadry doradczej, a ten warunek z kolei może być spełniony przez sprawny, dobrze zorganizowany system doskonalenia zawodowego kadr na potrzeby doradztwa rolniczego.

Warto więc prześledzić, jak w niektórych krajach posiadających rozwinięte systemy doradztwa na potrzeby rolnictwa oraz długoletnie tradycje działalności w tej dziedzinie rozwiązywane są problemy kształcenia i doskonalenia zawodowego służby doradczej, a pozytywne wzorce wykorzystać w naszym kraju.

Niemcy

W Niemczech istnieje obok siebie kilka pionów doradztwa rolniczego¹:

a) doradztwo państwowe istniejące prawie we wszystkich okręgach i połączone najczęściej ze szkołami rolniczymi;

b) doradztwo prywatne działające przez:

- kółka doradcze – finansowane całkowicie lub częściowo ze składek członków (producentów rolnych),
- związki chłopskie, wspólnoty i koła robocze,
- doradztwo w ramach wolnego zawodu – prowadzone przez pojedynczych specjalistów na podstawie umów (także prywatne towarzystwa i biura doradcze),
- doradztwo prowadzone przez spółdzielnie, handel i przemysł,
- doradztwo prowadzone przez organizacje i związki rolników.

Kształcenie pracowników służby doradczej oraz nauczycieli przedmiotów rolniczych i kierowników administracji rolnej odbywa się na specjalistycznych kierunkach szkół wyższych. Ponadto wymagane jest także dwuletnie wykształcenie dodatkowe kończące się egzaminem państwowym, które obejmuje: szkolenie peda-

¹H. Buerman: Doradztwo rolnicze w Niemczech. *Zagadnienia Doradztwa Rolniczego* 1996, nr 3, s. 15-29.

gogeniczną, praktykę dydaktyczną w szkole rolniczej oraz praktykę w administracji rolniczej i doradztwie. Doksztalaniem kadry doradczej zajmują się pracownicy dydaktyczni z instytucji centralnych (np. Ministerstwo Rolnictwa) wspierani przez wykładowców szkół wyższych, specjalistów z instytutów badawczych oraz fachowców z administracji i praktyki rolniczej.

Kursy doksztalające są najczęściej tygodniowe, obejmują tematykę specjalistyczną i dają uczestnikom możliwość brania w nich aktywnego udziału przez takie metody, jak: ćwiczenia, opracowywanie przykładów czy sprawozdanie z uczestnictwa. Celem tych form doksztalania jest nauczenie doradców takich umiejętności, jak:

- przekazywanie większej ilości wiedzy,
- ćwiczenie skutecznego przyswajania wiedzy,
- sprawdzanie praktycznego zastosowania wiedzy i informacji,
- motywowanie personelu ośrodka (innych doradców),
- skuteczniejsze kontrolowanie własnej pracy,
- planowanie coraz lepszej współpracy z urzędami rolniczymi,
- promowanie i sprzyjanie stosowaniu aktywnych metod w doradztwie rolniczym.

Kursy doksztalające organizowane na płaszczyźnie krajów związkowych uzupełniane są przez różne formy szkoleń na płaszczyźnie federalnej i międzynarodowej. Kształcenie kadr doradców współpracujących z kołami doradczymi² obejmuje natomiast – obok półtorarocznego kursu zakończonego egzaminem – różne formy doskonalenia zawodowego doradców. Najczęściej są to zajęcia seminaryjne prowadzone przez regionalne organizacje, np. Seminaria Doradztwa Rolniczego, których celem jest uzupełnienie fachowych wiadomości, zdobycie nowych umiejętności oraz rozbudzenie innowacyjnego myślenia uczestników.

Szczególnie wysokie wymagania są stawiane przed pracownikami służby doradczej w przypadku doradztwa socjalno-ekonomicznego, czyli bezpośrednio dotyczącego gospodarstwa rodzinnego w szerokim tego słowa znaczeniu. Doradztwo to obejmuje sferę produkcyjną, gospodarstwo domowe, rodzinę i wszelkie uwarunkowania społeczne, łącznie z przekwalifikowaniem i zdobywaniem nowego zawodu. Konieczne jest więc w tym przypadku prowadzenie doradztwa indywidualnego, co wymaga od doradcy dużo większego nakładu czasu niż w przypadku doradztwa grupowego, ale przede wszystkim dodatkowych umiejętności i kwalifikacji, takich jak³:

²K. Krzyżanowska: Doradztwo rolnicze na przykładzie działalności kół doradczych izby rolniczej w Hannoverze. *Zagadnienia Doradztwa Rolniczego* 1995, nr 4, s. 25–29

³B. Leśniak: Doradztwo socjalno-ekonomiczne w Niemczech. *Zagadnienia Doradztwa Rolniczego* 1996, nr 1, s. 24–34.

- rozpoznanie sytuacji rodziny rolniczej, n jej gospodarstwa oraz powiązań i wzajemnych relacji między realiami gospodarczymi i socjalnymi,
- rozpoznania predyspozycji rolnika oraz wycucia jego osobowości i osobistych zdolności, celem diagnozowania i umiejętnego postępowania w zakresie doboru metod doradczych, które dostarczyłyby rolnikowi możliwie najwięcej przesłanek do podjęcia samodzielnej decyzji i uzyskania sukcesu.

Do sprostania tym wymaganiom konieczne są wysokie kwalifikacje zawodowe oraz chęć pomocy rolnikowi i zrozumienia go. Wszyscy doradcy, a w szczególności specjaliści z zakresu doradztwa socjalno-ekonomicznego powinni cechować się dojrzałością i pewnością siebie, a także uzdolnieniem do wsłuchiwania się w troski i pomysły swego partnera-rolnika.

W celu ciągłego podnoszenia swej wiedzy oraz umiejętności fachowych i metodycznych doradcy muszą uczestniczyć w wybranych przez siebie szkoleniach, które dotyczą np. metodycznego prowadzenia rozmowy doradczej oraz dbać o zdobywanie wciąż nowych informacji przez samokształcenie. Bardzo przydatne okazują się też umiejętności prowadzenia rozmowy doradczej z rolnikiem, w trakcie której doradca może poznać wyłaniające się problemy rodziny rolniczej. W tym celu doradca musi zgłębić w trakcie szkolenia nie tylko metodykę, ale także psychologię rozmowy doradczej.

USA⁴

Początki działalności służb doradczych w amerykańskim rolnictwie łączą się z ustawą Smitha-Levera (1914), która m.in. stworzyła możliwość finansowania doradztwa prowadzonego przez Land Grant Uniwersytety z różnych źródeł (fundusze federalne, stanowe, lokalne i inne). Land Grant Uniwersytety, w odróżnieniu od innych szkół wyższych, posiadają stacje doświadczalne i eksperymentalne oraz prowadzą działalność doradczą. Dla rolników państwowe doradztwo jest w USA bezpłatne. W organizacji służb doradczych można wyróżnić trzy szczeble: ogólnokrajowy – federalny, stanowy i lokalny – gminny. Doradcy pracują jako:

- pracownicy dydaktyczni – prowadzący głównie zajęcia ze studentami,
- pracownicy naukowo – badawczy,
- pracownicy doradztwa rolniczego.

⁴Konferencja Krajowej Rady Doradztwa Rolniczego. Wyd. CDiEWR, Poznań 1993, 9–17, E. Kmita, E. Matuszak: Doradztwo rolnicze w USA na przykładzie stanów Indiana, Illinois i Pensylwania. Zagadnienia Doradztwa Rolniczego 1995, nr 3, s. 67–76 oraz I. Sikorska-Wolak: Kształcenie i doskonalenie pracowników służby doradczej w wybranych krajach *Oświata Dorosłych* 1988, nr 10, s. 622–623.

Pracownicy ze szczebla ogólnokrajowego są wspierani przez doradców zatrudnionych w Rejonowych i Gminnych Biurach Doradczych. Główne programy doradcze realizowane na szczeblu gmin obejmują cztery obszary:

- 1) rolnictwo (postęp w technologiach produkcji, ekonomika, organizacja i bezpieczeństwo pracy, ekologia itp.),
- 2) wiejskie gospodarstwo domowe,
- 3) programy edukacyjne dla młodzieży (głównie programy 4H),
- 4) rozwój społeczności lokalnej i sprawy socjalne mieszkańców wsi.

Oprócz doradztwa państwowego usługi w tym zakresie świadczą także: biura farmerskie, dealerzy środków do produkcji rolnej, organizacje spółdzielcze, prywatne organizacje doradcze.

Na wszystkich poziomach (stanowym, regionalnym i gminnym) istnieją Społeczne Rady Doradcze, które pomagają doradcom w identyfikowaniu i rozwiązywaniu problemów, realizowaniu programów doradczych i aktywizowaniu rolników. Pełnią również funkcję kontrolną w stosunku do państwowych służb doradczych, a także dbają o niezbędne wsparcie finansowe dla organizacji doradczej. Na terenie kilku stanów w miejsce gminnych biur doradczych utworzono centra edukacyjno-doradcze zatrudniające grupy wykładowców określonych specjalności zależnie od potrzeb regionalnych. Centrom tym podlegają mniejsze jednostki organizacyjne zwane UNIT, które tworzy jedna lub kilka gmin. Podstawową załogę UNIT stanowią: kierownik, pracownik terenowy i sekretarka, a w miarę możliwości finansowych dodatkowo asystent ds. programów i wykładowca.

Od kandydatów na doradców wymaga się wykształcenia w zakresie nauk rolniczych, a także podnoszenia kwalifikacji na różnego typu kursach specjalistycznych z zakresu najnowszych wyników badań oraz metodologii pracy upowszechnieniowej, która w dużym stopniu uwzględnia wiedzę z psychologii społecznej i socjologii. W niektórych stanach pracowników doradztwa obowiązują okresowe testy sprawdzające ich wiedzę i kwalifikacje.

Doradcy terenowi współpracują zarówno z pracownikami nauki i administracji, jak również z osobami pracującymi społecznie w środowisku wiejskim. Większość pracowników łączy pracę naukowo-badawczą z pracą doradczą, gdyż są pracownikami uniwersytetów stanowych. Aby podnieść poziom swoich kwalifikacji, uczestniczą oni w systematycznym doskonaleniu prowadzonym przez macierzyste uniwersytety (Land Grand Uniwersytety). Co roku organizowane jest szkolenie wprowadzające (tzw. *orientation training*) dla nowych pracowników doradztwa, które służy zapoznaniu z funkcjonowaniem systemu doradztwa i sprzyja licznym spotkaniom nieformalnym. Dwa razy w roku uniwersytety organizują tygodniowe szkolenia dla doradców określonych specjalności w formie wykładów na różne tematy – do wyboru przez doradców. Szczególną uwagę zwraca się tu na metodykę doradztwa. Poza tym specjaliści z terenu określonego stanu mogą się raz w roku

spotkać na specjalnych zjazdach, co daje im możliwość nawiązywania kontaktów i wymiany doświadczeń.

Coraz częściej doskonalenie kadry doradczej odbywa się w roboczych grupach tematycznych, które tworzą specjaliści z uniwersytetu i z centrów szkoleniowo-educacyjnych. Grupy takie spotykają się kilka razy w roku na specjalistycznych szkoleniach. Pracownicy służb doradczych mają także możliwość uczestniczenia w różnego rodzaju seminariach i konferencjach. Istotne znaczenie ma także ścisły kontakt między stanowymi i federalnymi pracownikami nauki a służbą doradczą. Współpraca polega przede wszystkim na systematycznym przesyłaniu materiałów informacyjnych, co pozwala z jednej strony na szybkie poznanie nowych technik i rezultatów badań naukowych, z drugiej – potrzeb i oczekiwań farmerów i innych mieszkańców wsi. W przepływie tych informacji istotną rolę odgrywają środki masowego przekazu i sieć komputerowa. Pracownicy naukowcy doradztwa rolniczego uczestniczą aktywnie w programowaniu pracy doradczej, przygotowywaniu materiałów dydaktycznych i programów szkoleniowych dla kadr doradczych oraz organizują szkolenia dla doradców i rolników.

Bardzo ważna dla doradztwa jest współpraca z osobami pracującymi społecznie w środowisku wiejskim. Szczególne znaczenie mają ochotnicy pracujący z młodzieżą jako liderzy i doradcy klubów 4-H oraz innych organizacji. Z programów doradczych korzystają również środowiska miejskie, gdzie za najważniejsze sfery działania uchodzą rodziny o niskich dochodach i grupy ryzyka wśród młodzieży. Z pomocy doradztwa w realizacji określonych tematów korzystają też bardzo często szkoły podstawowe i średnie.

Francja⁵

We Francji funkcjonują trzy główne pionory doradztwa rolniczego:

- w ramach izb rolniczych,
- przy spółdzielniach rolników,
- przy związkach zawodowych.

Oprócz tych trzech pionów upowszechnieniem postępu w rolnictwie i doradztwem zajmują się instytuty techniczne, stowarzyszenia, szkoły rolnicze, wyższe uczelnie rolnicze.

Izby rolnicze pełnią funkcję konsultacyjną, koordynacyjną i doradczą. Koordynacja w terenie (na szczeblu departamentowym) obejmuje wszystkie organizacje działające na rzecz postępu w rolnictwie (zrzeszenia, organizacje spółdzielcze, związki branżowe). Dotyczy ona m.in. podziału środków finansowych z budżetu

⁵E. Matuszak: Doradztwo rolnicze we Francji. *Zagadnienia Doradztwa Rolniczego* 1994, nr 3/4, s. 63–71 oraz Służby doradztwa rolniczego w wybranych krajach członkowskich OECD. Wyd. CBR, Warszawa 1984.

kraju, organizacji szkoleń dla pracowników oraz współpracy z oświatą rolniczą – szkołami rolniczymi. Doradztwo prowadzone w ramach izb rolniczych dotyczy takich zagadnień, jak: planowanie i organizacja produkcji, sprzedaż i marketing produktów rolnych, rozwój poszczególnych gospodarstw i całego rejonu, dodatkowe źródła dochodu (w tym agroturystyka) oraz prawo i ekologia. Głównym celem tego doradztwa jest pomoc rolnikom w zapewnieniu niezbędnego poziomu dochodów z gospodarstwa.

W rolnictwie francuskim i jego otoczeniu funkcjonuje na szczeblu departamentu ok. 400 spółdzielni, około 300 związków regionalnych i spółdzielni o zasięgu regionalnym oraz 15 związków ogólnokrajowych. Spółdzielnie kontrolują 60% zaopatrzenia rolników, 70% skupu i magazynowania produktów rolnych, 50% przetwórstwa i handlu mlekiem, 70% produkcji win, a także w granicach 30–40% uboju bydła, handlu mięsem, handlu owocami i warzywami oraz ich przechowywania (źródło jak w przypisie 5).

Doradztwo organizowane przy spółdzielniach rolniczych dotyczy przede wszystkim urynkowania produktów rolniczych. Składają się na to kompleksowe działania poczynając od podpisania kontaktu z rolnikami (członkami spółdzielni) przez dostawę środków produkcji, doradztwo w zakresie technologii produkcji, a kończąc na przechowywaniu i wspólnej sprzedaży.

Doradztwo przy związkach zawodowych realizowane jest w postaci szkoleń, których celem jest przede wszystkim przygotowanie rolników – członków danego związku do pełnienia funkcji kierowniczych na różnych szczeblach w organizacjach związkowych. W doradztwie spółdzielczym dominują zagadnienia obrotu produktami rolniczymi.

W zależności od funkcji, jakie ma wypełniać kandydat do pracy służbie doradztwa rolniczego, musi on legitymować się wysokim poziomem kwalifikacji i odpowiednim wykształceniem (co najmniej na poziomie średnim). Dawniej – w połowie lat osiemdziesiątych – pracownicy zatrudniani byli na 12-miesięczny okres próbny i przed uzyskaniem stałych angaży przechodzili dodatkowe przeszkolenie zawodowe trwające około 6 miesięcy. Również w trakcie pracy byli zobowiązani do uczestniczenia raz w roku w co najmniej dziesięciodniowych kursach doskonalenia zawodowego organizowanych przez Ministerstwo Rolnictwa lub przez odpowiednie ośrodki szkoleniowe.

Obecnie doksztalcanie doradców realizowane jest w dwóch głównych krajowych ośrodkach doksztalcania doradców rolniczych. Programy obejmują doksztalcanie osób podejmujących pracę w doradztwie rolniczym oraz szeroki zakres tematyczny szkoleń pozostałych doradców. Doksztalcanie przygotowujące do zawodu doradcy trwa osiem tygodni. Program szkolenia zatwierdzany jest przez Ministerstwo Rolnictwa. Szkolenie na „licencję doradcy” trwać może przez pierwsze dwa lata pracy. Zamiarem docelowym jest, aby każdy doradca miał przygotowanie metodyczne, co w praktyce nie zawsze jest możliwe do osiągnięcia, gdyż izby

rolnicze jako organizacje samorządowe czasami nie poddają się tym wymaganiom. Każdy doradca ma jednak możliwość przeznaczyć w ciągu roku dziesięć dni na wybrane formy podnoszenia swoich kwalifikacji zawodowych.

Austria⁶

Za organizację doradztwa rolniczego w Austrii odpowiedzialnych jest kilka instytucji:

- Ministerstwo Rolnictwa i Leśnictwa,
- izby rolnicze,
- ośrodki doradcze,
- spółdzielczość rolnicza,
- firmy przemysłowo-rolnicze.

Cele doradztwa rolniczego są formułowane przez ministerstwo lub przez jednostki organizacyjne bezpośrednio odpowiedzialne za funkcjonowanie publicznych służb doradczych. Do podstawowych celów doradztwa należy:

- zapewnienie pomocy rodzinom wiejskim w rozwiązywaniu ich problemów społecznych i gospodarczych,
- zachęcanie ludności rolniczej do aktywności i otwartości na innowacje,
- przyczynianie się do rozwoju osobowościowego ludności wiejskiej oraz do rozwoju infrastruktury obszarów wiejskich.

Cele i zadania stawiane przed służbami doradczymi realizowane są przez pięć form doradztwa:

- 1) doradztwo ekonomiczne – problemy związane z wprowadzeniem specjalizacji i zmianą kierunku produkcji, prowadzenie księgowości, kalkulacji i planowania w gospodarstwie;
- 2) doradztwo gospodarki rynkowej – prowadzone głównie dla spółdzielni przetwórczych, dotyczy obserwacji rynku i cen, kredytów itd.;
- 3) doradztwo w zakresie współpracy z organizacjami rolniczymi – pomoc w tworzeniu i organizowaniu kół maszynowych, chowu tuczników itp.;
- 4) doradztwo socjalno-ekonomiczne, ściśle związane z wiejskim gospodarstwem domowym – opiera się na współpracy z urzędami zatrudnienia, ośrodkami poradnictwa zawodowego, ośrodkami kształcenia i doskonalenia;

⁶E. Księżopolska, Z. Przychodzeń: Organizacja upowszechniania postępu i doradztwa rolniczego w Austrii. Wyd. SGGW-AR, Warszawa 1988; Służby doradztwa rolniczego w wybranych krajach członkowskich OECD. Wyd. CBR, Warszawa 1984; I. Sikorska-Wolak: Kształcenie i doskonalenie pracowników służby doradczej w wybranych krajach. *Oświata Dorosłych* 1988, nr 10, s. 620–621.

5) doradztwo techniczne – zagadnienia związane z technologią uprawy, projektowaniem budynków itd.

Kadra doradcza w Austrii rekrutuje się głównie z absolwentów wydziałów rolniczych i leśnych uniwersytetów oraz absolwentów wyższych szkół rolniczych. Kształcenie kadry doradczej odbywa się równolegle z kształceniem i doskonaleniem nauczycieli szkół rolniczych i zajmuje się nim specjalnie do tego celu powołane centrum kształcenia i doskonalenia. Najważniejszymi formami kształcenia w tym centrum są:

- dwusemestralne kursy pedagogiczne dla absolwentów wyższych szkół rolniczych i czterotygodniowe dla absolwentów uniwersytetu rolniczego, uzupełniane przez kilkudniowe kursy;
- czterotygodniowe kursy dla osób z wyższym wykształceniem rolniczym, które posiadają co najmniej czteroletnie doświadczenie w pracy doradczej;

Praktyczne kształcenie w zakresie doradztwa rolniczego odbywa się już na studiach w formie trzytygodniowej praktyki w terenowych izbach rolniczych i jest uzupełniane przez dwuletni staż dla absolwentów, kończący się egzaminem kwalifikacyjnym. Dodatkowo organizowane są też kilkudniowe kursy przygotowujące do tego egzaminu. Podczas praktyki kandydaci na doradców, pozostając pod fachową opieką pracowników służby doradczej, uczestniczą w organizowanych spotkaniach z rolnikami, a następnie omawiają przebieg tych spotkań, zwracając uwagę na stronę organizacyjną i metodyczną. Czynniki zawodowo doradcy uczestniczą natomiast systematycznie w kilkudniowych kursach doskonalących organizowanych w poszczególnych rejonach lub na szczeblu krajowym.

Polska⁷

Kształcenie i doskonalenie zawodowe doradców rolniczych jest jednym z najbardziej istotnych obecnie problemów, przede wszystkim ze względu na wciąż zbyt niskie ich kwalifikacje (zaledwie 60% doradców ma wykształcenie wyższe, z czego 85% rolnicze). Brakuje wciąż specjalistów z zakresu rachunkowości, marketingu czy prawa. Nie ma też dobrze zorganizowanego i sprawnie funkcjonującego systemu doskonalenia zawodowego doradców rolniczych. Wynika to po części z braku odpowiedniej ustawy, która określałaby status doradcy rolniczego i z której wynikałyby jego obowiązki oraz wymagania odnośnie kwalifikacji i doskonalenia zawodowego. Dużym utrudnieniem jest także nieuregulowany sposób przepływu funduszy z Ministerstwa Rolnictwa i Gospodarki Żywnościowej przez wojewodę, któremu Ośrodki Doradztwa Rolniczego są podporządkowane. Ponadto kształce-

⁷Doradztwo rolnicze jako ogniwo systemu wiedzy rolniczej w procesach modernizacji wsi i rolnictwa oraz integracji z Unią Europejską Wyd. CDiEwR, Poznań 1996.

niem kadry doradczej z ramienia resortu rolnictwa zajmuje się Centrum Doradztwa i Edukacji w Rolnictwie z siedzibą w Poznaniu, które to zarówno pod względem naukowym jak i finansowym, nie może sprostać istniejącym potrzebom. Zbyt wolno zachodzi również proces poszerzania współpracy między oświatą i nauką a doradztwem rolniczym.

Wymienione oraz inne argumenty przemawiają niezbicie za koniecznością dogłębnego zreformowania całego systemu doradztwa rolniczego, a w szczególności systemu kształcenia i doskonalenia kadr doradczych. Do najważniejszych celów, jakie powinny być wspierane przez doradztwo rolnicze w Polsce należą:

- pomoc producentom w dostosowaniu się do wymogów rynku przez poprawę efektywności ich gospodarowania;
- poprawa jakości produktów rolniczych;
- zapewnienie niezbędnego poziomu życia i usług socjalnych dla rodzin wiejskich oraz rozwój infrastruktury gospodarczej na obszarach wiejskich;
- przeciwdziałanie bezrobociu przez tworzenie miejsc pracy w przetwórstwie, przemyśle, usługach, handlu oraz innych gałęziach związanych z rolnictwem;
- pomoc dla młodzieży wiejskiej m.in. przez wspieranie młodzieżowych organizacji społecznych, udzielanie pomocy w wyborze zawodu, przygotowanie do zawodu rolnika i gospodyni domowej;
- ochrona środowiska naturalnego i produkcji zdrowej żywności, rozwój doradztwa ekologicznego;
- rozwój obszarów wiejskich (np. rozwój agroturystyki), mikroregionów i regionów rolniczych oraz wykorzystanie naturalnych walorów wsi.

Zrealizowanie tych zadań i celów będzie możliwe przy udziale kompetentnej i dobrze przygotowanej kadry doradczej, a do tego z kolei niezbędny jest sprawny, dobrze zorganizowany system doskonalenia zawodowego kadr na potrzeby doradztwa rolniczego. W analizowanych materiałach konferencyjnych (przypis 7) wielu autorów wskazuje na to, że istnieje potrzeba centralnego lub regionalnego sterowania działalnością szkoleniową, a w szczególności takimi zagadnieniami jak opracowanie programów doskonalenia i materiałów dydaktycznych oraz koordynacja przedsięwzięć szkoleniowych. Analizując potrzeby i oczekiwania rolników wobec doradców można wysunąć wniosek, iż w pierwszej kolejności powinna być poddana reformie metodyka wyrabiania umiejętności praktycznych wśród pracowników służby doradczej. Rolnicy – szczególnie ci przedsiębiorczy – zgłaszając bowiem zapotrzebowanie na doradztwo, oczekują takich efektów, jak: obniżenie kosztów produkcji, zabezpieczenie zbytu lub zagospodarowanie produktów rolnych oraz zwiększenie efektywności pracy. Najczęściej wskazywane przez rolników potrzeby związane są z takimi dziedzinami, jak: ochrona środowiska naturalnego, ekonomika

i technologia przetwórstwa rolno-spożywczego, przechowalnictwo płodów rolnych, prawo i bankowość, powiększenie obszaru gospodarstwa, usługi w rolnictwie oraz poprawa jakości płodów rolnych. W kształceniu specjalistów terenowych za najważniejsze kierunki uznaje się przedmioty ekonomiczne na czele z marketingiem w rolnictwie, przedmioty zawodowe, a w dalszej kolejności przedmioty z zakresu metodyki doradztwa, ochrona środowiska, zagospodarowanie płodów rolnych, działalność pozarolnicza, prawo, zarządzanie, socjologia, spółdzielczość, metodyka nauczania dorosłych itd. Natomiast za najważniejsze dziedziny wiedzy dla specjalistów zakładowych uznaje się przedmioty kierunkowe (specjalistyczne) uzupełniane przez zagadnienia ekonomiczne, w tym przede wszystkim marketing. Jako pomocne wymieniane są też inne dziedziny wiedzy rolniczej i społeczno-pedagogicznej.

Wnioski te zostały zawarte w specjalnie opracowanym empirycznym modelu organizacyjno-dydaktycznym. Przedstawia on system doskonalenia zawodowego kadr dla doradztwa rolniczego. Model ten zawiera:

1. Cele doskonalenia zawodowego kadr doradczych.
2. Cele dydaktyczno-wychowawcze w doskonaleniu zawodowym.
3. Formy organizacyjno-dydaktyczne w doskonaleniu zawodowym.

- a) studium adaptacyjne;
- b) studium specjalistyczne;
- c) seminaria metodyczne;
- d) warsztaty metodyczne.

4. Treści programowe doskonalenia zawodowego stosownie do poszczególnych form organizacyjno-dydaktycznych w doskonaleniu zawodowym.
5. Metody i środki dydaktyczne.

Jako najważniejsze zmiany mające nastąpić w doskonaleniu zawodowym doradców rolniczych w Polsce wymienia się:

1. Lepsze przygotowanie zawodowe do pracy w doradztwie rolniczym:
  - w procesie kształcenia studentów przez poszerzenie programów z zakresu doradztwa,
  - w centrach praktycznej nauki zawodu przy szkołach rolniczych,
  - przez podnoszenie kwalifikacji czynnych zawodowo doradców.

2. Poszerzanie i podnoszenie kwalifikacji kadry w ramach funkcjonującego systemu doskonalenia zawodowego, który powinien stwarzać możliwość poszerzania i pogłębiania wiedzy i umiejętności w zakresie:

- metod i organizacji pracy doradczej,
- wspierania rozwoju indywidualnej i zespołowej przedsiębiorczości w zakresie produkcji rolnej i różnych form działalności pozarolniczej,

- tematyki związanej z działalnością doradczą.

3. System doskonalenia zawodowego kadr powinien określać:

- sposoby badania bieżących i spodziewanych potrzeb w zakresie doskonalenia zawodowego;
- organizatorów doskonalenia zawodowego, zapewniających wymaganą jakość szkolenia;
- finansowanie procesu dokształcania kadr doradczych;
- sposoby motywowania pracowników doradztwa do podnoszenia kwalifikacji zawodowych;
- różnorodne programy podnoszenia kwalifikacji zawodowych dostosowane do potrzeb kadry doradczej.

4. Priorytetowe obszary doskonalenia doradców powinny obejmować:

- umiejętność rozbudzania i wspierania przedsiębiorczości wśród rolników,
- umiejętność organizowania zespołowej działalności,
- umiejętność analizowania sytuacji produkcyjno-ekonomicznej gospodarstwa i sporządzania planów jego rozwoju,
- postęp w technologiach produkcji rolniczej i doradztwo socjalno-ekonomiczne,
- znajomość i umiejętność stosowania metod doradczych,
- urynkowienie produktów rolnych.

5. Zastąpienie tradycyjnych metod doradczych metodami aktywizującymi pozwalającymi poszerzyć wiedzę w zakresie:

- komunikowania się w doradztwie;
- stosowania skutecznych metod i organizacji pracy doradczej;
- doradztwa grupowego;
- kształcenia proinnowacyjnych postaw wśród rolników.

W związku z trwającym procesem restrukturyzacji i modernizacji rolnictwa oraz przygotowaniem Polski do stowarzyszenia z Unią Europejską nastąpiły i wciąż następują zmiany w systemie doradztwa rolniczego. Doprowadziło to do znacznego poszerzenia zakresu obowiązków i zadań ośrodków doradczych, a także do zmiany i rozszerzenia celów, kierunków i metod działania. Zmiany te powodują konieczność stworzenia skutecznego i dobrze zorganizowanego systemu kształcenia i doskonalenia zawodowego kadry doradczej na potrzeby rolnictwa. Wydaje się, że Polska może w pewnym zakresie skorzystać z doświadczeń innych krajów posiadających rozwinięte systemy doradztwa i długoletnią tradycję w kształceniu i doskonaleniu doradców. Mogłoby to bowiem zaowocować w przyszłości nie tylko

wiąże – zwiększeniem konkurencyjności polskiego rolnictwa oraz polepszeniem warunków życia rodzin rolniczych i mieszkańców wsi.

Literatura

- H. BUERMAN: Doradztwo rolnicze w Niemczech. *Zagadnienia Doradztwa Rolniczego*, 3, 1996.
- Doradztwo rolnicze jako ogniwo systemu wiedzy rolniczej w procesach modernizacji wsi i rolnictwa oraz integracji z Unią Europejską – materiały konferencyjne Wyd. Odr. „Poświętne”, Płońsk 12–14.06.1996.
- Doradztwo rolnicze jako ogniwo systemu wiedzy rolniczej w procesach modernizacji wsi i rolnictwa oraz integracji z Unią Europejską Wyd. CDiEwR, Poznań 1996.
- E. KMITA, E. MATUSZAK: Doradztwo rolnicze w USA na przykładzie stanów Indiana, Illinois i Pensylwania. *Zagadnienia Doradztwa Rolniczego* 3, 1995.
- Konferencja Krajowej Rady Doradztwa Rolniczego. Wyd. CDiEwR, Poznań 1993.
- K. KRZYŻANOWSKA: Doradztwo rolnicze na przykładzie działalności kół doradczych izby rolniczej w Hanowerze. *Zagadnienia Doradztwa Rolniczego* 4, 1995.
- E. KSIEŻOPOLSKA, Z. PRZYCHODZEŃ: Organizacja upowszechniania postępu i doradztwa rolniczego w Austrii. Wyd. SGGW-AR, Warszawa 1988.
- B. LEŚNIAK: Doradztwo socjalno-ekonomiczne w Niemczech. *Zagadnienia Doradztwa Rolniczego* 1, 1996.
- E. MATUSZAK: Doradztwo rolnicze we Francji. *Zagadnienia Doradztwa Rolniczego* 3/4, 1994 oraz Służby doradztwa rolniczego w wybranych krajach członkowskich OECD. Wyd. CBR, Warszawa 1984.
- I. SIKORSKA-WOLAK: Kształcenie i doskonalenie pracowników służby doradczej w wybranych krajach. *Oświata Dorosłych* 10, 1988,.

Some Aspects of Training and Retraining of Agricultural Extension Staff in Selected Countries

Abstract

This study reviews some problems connected with staff training and its skills improvement in the field of agricultural extension in selected countries.

Author presented the objectives and tasks of the agricultural extension as well as arising demands for professional training and skills improvement by extension workers. Both forms and methods of professional development as well as organisations and institutions which promote and supply training services to extension divisions were discussed.

Finally, the structure of agricultural extension together with present system of its staff training in Poland were described. Author proposed some changes in this system to make it more efficient, modern and integrated with existing training systems in the European Union.